

Свещ. Борис Борисов

(Докторант в Богословския факултет на Софийския университет
„Св. Климент Охридски“)

ДИНАМИКА НА СТАРОЗАВЕТНОТО СВЕЩЕНСТВО ОТ ААРОН ДО САДОК

The author is a doctoral student in the Department of Biblical Studies at the Faculty of Theology of Sofia University. E-mail: borisigna@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-8495-5556>.

Abstract: Fr. Boris Borisov,

Dynamics of the Old Testament Priesthood from Aaron to Zadok.

The subject of this study is the distinction between the Levites, the sons of Aaron, and the sons of Zadok. The study examines various Old Testament passages that contain traces of the polemics between these rival groups. Their existence over the centuries represents competing styles within ancient Israelite society.

Keywords: *Old Testament, Priesthood, Levites, Biblical Studies, Orthodox Theology, Hebrew Studies*

Съществуват три етимологически хипотези, извеждащи еврейската дума за свещеник כהן съответно от: 1) еврейския глагол קָנָה, който предлага многообразие в смисъла, но като цяло съдържа идеята за „правилно стоене“, „благоговейно стоене“, „стабилно стоене“, „стоене без колебание“, „стоене за пример“¹ (вж. Иов 31:15) във връзка със стоенето на свещеника пред Бога; 2) акадския глагол *kanu* (в предполагаемата форма *kaḥanu*) със значение „преклонявам се“, „почитам“; 3) сирийския глагол *kaḥḥen*, който значи както „свещеник съм“, така и „донасям изобилие“².

¹ Gesenius, W. *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Aufl. 17, Springer Verl., 1962, 336-337.

² Шиваров, Н. протопр. *Библейска археология*. София: НБУ, 1992 [Shivarov, N., Protopresbyter. *Biblical Archaeology*. Sofia: NBU, 1992.], с. 439; Cody, A. *A History of Old Testament Priesthood*. Rome, 1969, 26-29.

Традиционно старозаветното свещенство се свързва с Левиевото коляно и по-конкретно с наследниците на Аарон – в разказа от Изх. 28, 29 гл. са изложени инструкциите, които Господ дава на Моисей, относно посвещаването на Аарон и синовете му в свещенство. Както забелязва о. Шиваров, това създава известно хронологическо затруднение³, защото още в Изх. 19:22-24 се споменават свещеници, които вече присъстват сред народа⁴. По думите на Вълчанов „от редица данни в старозаветните писания е ясно, че старозаветното свещенство не е възникнало изведнъж, в готов и завършен вид при Моисей, а има своята история на постепенно оформление“⁵. Последното не може да бъде реконструирано в пълнота и с абсолютна степен на сигурност поради многовековния процес на натрупване на старозаветния текст, но все пак в Священото Писание са запазени някои следи от развитието на свещеническият институт у евреите.

Един от неясните въпроси по отношение организацията на старозаветното свещенство е този за разграничението между левити и свещеници. Обичайната представа е, че „съгласно старозаветните текстове за свещеническо служение се призовават Аарон и синовете му Надав, Авииуд, Елеазар и Итамар (Изх. 28:1), а левитите – за обикновени служители в скинията (Числ. 8:16 и сл.)“⁶. Това положение е утвърдено в редица текстове, числящи се към Священическия кодекс⁷. „Аарон и синовете му“ са носители на свещенството „дове-

³ Като цяло трудно може да се гарантира строга хронологическа последователност на историческите разкази в Петокнижието.

⁴ Шиваров, Н. протопр. Цит. съч. [Shivarov, N. Op. cit.], с. 439.

⁵ Вълчанов, Сл. „Старозаветното свещенство“. – Във: *Вечното в двата Библейски Завета*, В. Търново, 1994 [Vulchanov, Sl. „The Old Testament Priesthood.“ – In: Shivarov, N., Sl. Vulchanov, The Eternal in the Two Biblical Covenants, Veliko Tarnovo, 1994], с. 116.

⁶ Шиваров, Н. протопр. Цит. съч., с. 441.

⁷ В съвременната библеистика е общоприето схващането, че Петокнижието е съставено от най-малко четири различни текстови източника: Яхвист (J), Елохист (E), Девтерономист (D) и Священически кодекс (P). Източниците Яхвист и Елохист се наричат така във връзка с използваното в тях Божие име и са носители на древни предания, Девтерономист съответства на Книга Второзаконие и се отнася към реформата на цар Йосия (639-609 г. пр. Хр.), а Священическият кодекс се характеризира с повишен интерес към култовите въпроси и е свързан с времето непосредствено след Вавилонския плен (587-538 г. пр. Хр.). Виж: Трайчев, Ем. *Библейско Богословие*, София, 2020 [raychev, Em. Biblical Theology, Sofia, 2020], с. 33; Пиперов,

ки“ (Исх. 29:9) и черпят от него своята съдебна и учителна власт. Те притежават нагръдник с „Урим“ и „Тумим“, символ на съдебните им прерогативи (Исх. 28:15-30), и са призвани от Бога да учат „синовете Израилеви на всички наредби“ (Лев. 10:11)⁸. Освен в Свещеническия кодекс, превъзходството на Аароновите наследници над левитите е отразено още в книгите на Ездра и Неемия, както и в 1 и 2 Паралипоменон⁹. По-късно с привилегиата на свещенството се сдобиват наследниците на Садок (Иез. 40-48).

Съществуват обаче индикации, че йерархичната структура на старозаветното свещенство се утвърждава след продължителни борби между различните фракции, търсещи своята легитимация чрез инкорпориране в Свещеното Писание на текстове като горепосочените. Чрез тези проекции назад във времето едно ново статукво получава авторитета на древността. Както забелязва George Berry, извън Свещеническия кодекс, книгите Паралипоменон и Иез. 40-48¹⁰ свидетелствата за разграничение между левити и свещеници са съвсем оскъдни, а в Книга Второзаконие многократно се среща отъждествяване на свещеници и левити било то експлицитно (Втор. 18:1-8; 27:9-14; 33:8-11) или имплицитно (Втор. 18:7; 31:9,25)¹¹. Освен пълното отсъствие на израза „Ааронови синове“, в книга Второзаконие се забелязва и цялостно negliжиране на фигурата на Аарон, чието име се споменава само в три стиха, при това не в положителна светлина: когато Моисей се застъпва пред Бога за провинението на брат си със златния телец (Втор. 9:20), при смъртта на Аарон (Втор. 10:6) и при смъртта на Моисей (Втор. 32:50). В тази посока разсъждава и Chang, който забелязва, че ранните източници (Яхвист и Елохист) не споме-

Б. Тълкувание на книга Битие, София, 1973 [Piperov, B. Commentary on the Book of Genesis, Sofia, 1973], 7-8.

⁸ Под наредби тук се има предвид най-вече различаването на „свещено от несвещено и нечисто от чисто“ (Лев. 10:10).

⁹ Тъй като са писани след Вавилонския плен, когато подчиненият статут на левитите спрямо Аароновите наследници е вече затвърден, книгите Паралипоменон по необходимост приемат това положение за даденост, но опитват да повишат ранга на левитите от слуги на свещениците (Числ. 3:6; 8:26; 18:2) до техни помощници (1 Пар. 23:27-32). По-подробно при: Knoppers, G. „Hierodules, Priests or Janitors? The Levites in Chronicles and the History of the Israelite Priesthood.“ *JBL* 118, 1 (1999), 49-72.

¹⁰ Berry пропуска Ездра и Неемия.

¹¹ Berry, G. „Priests and Levites.“ *JBL*, 42, 3/4 (1923), 228-229.

нават за свещенически прерогативи на Аарон, а го описват само като брат и говорител на Моисей¹².

Като взема предвид необичайния избор на Давид да има двама първосвещеника (2 Цар. 15:35-36), нестандартното решение на цар Иеровоам I (928-907 г. пр. Хр.)¹³ да построи две светилища в Израилското царство (3 Цар. 12:29) и амбивалентните отношения между братята Моисей и Аарон (Изх. 32; Лев. 10:1-7; Числ. 12; Втор. 9:20), Frank Moore Cross предполага съществуването на две основни свещенически групи, Мушити¹⁴ и Аарониди, извеждащи родословията си съответно от Моисей и Аарон, като Мушитите действително са левити, а Ааронидите – не¹⁵.

Съперничеството между тези хипотетични свещенически групи е отразено в няколко полемични разказа от Петокнижието, най-популярният от които е този за златния телец направен от Аарон (Изх. 32). Приема се, че епизодът стои във връзка със златните телци, поставени от израилския цар Иеровоам I във Ветил и Дан (3 Цар. 12:28-33). Като отчита контраста между ролите на Аарон и левитите в Изх. 32 - първият създава идол, а вторите са представени като борци срещу идолопоклонството (Изх. 32:26-29) - и като изтъква изричното посочване на левитите за свещеници, потомци на Моисей във Втор. 33:8-11, Cross допуска, че поставените от Иеровоам „свещеници, които не бяха от Левиевите синове... да... принасят жертви на телците“ (3 Цар. 12:31-32) са онази група свещеници, които извеждат родословието си от Аарон¹⁶. Това предположение е в съзвучие с традицията от последните глави на книга Съдии, която свързва Аароновото потомство с Ветил (Съд. 20:26-28)¹⁷, а левитите (респективно – Мушитите)

¹² Chang, Dongshin Don. *Phinehas, The Sons of Zadok, and Melchizedek. Priestly Covenant in Late Second Temple Texts*. Bloomsbury, 2016, p. 64.

¹³ Шиваров, Н. протопр. Цит. съч. [Shivarov, N. Op. cit.], с. 559.

¹⁴ Съществуването на свещеническата фамилия Мушити се потвърждава от свидетелствата в Числ. 26:58 и 1 Пар. 23:23.

¹⁵ Cross, Fr. M. *Canaanite Myth and Hebrew Epic. Essays in the History of the Religion of Israel*, Harvard University Press, 1997, 195-215.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ В Синодалната Библия вместо наименованието на местността „Ветил“, стои преводът „Божия дом“ – неудачно решение, което лишава читателя от важна информация. По-разумно е преводът да бъде поставен под черта, както в Бит. 28:19 на пример.

– с Дан (Съд. 18). Ако допуснем съществуването на две свещенически групи, които Иеровоам се стреми да държи доволни, обособяването на самостоятелно светилище за всяка една от тях изглежда логично. Както вече беше споменато, в подобна светлина се разглежда и решението на Давид да разчита на двама първосвещеници – Садок и Авиатар. Макар и хипотетична, реконструкцията на Cross не е лишена от основания, което се вижда от изложеното по-долу.

Преди да изведе своя народ от Египет, Моисей прекарва „дълго време“ (Изх. 2:23) у мадиамския свещеник Иотор / Рагуил, като взема за съпруга дъщеря му Сепфора¹⁸. След Изхода Моисей бива посетен в пустинята от своя тъст, който принася „всесъжжение и жертви Богу“ (Изх. 18:12) и установява йерархична съдийска структура¹⁹, състояща се от „началници на народа, хилядници, стотници, петдесетници и десетници (и писари)“ (Изх. 18:25), а Рагуиловият син Ховав е водач на израилтяните в пустинята и е високо ценен от Моисей (Числ. 10:29-32). Изброените лица и събития посочват не само семейната обвързаност на Моисей с мадиамската фамилия, но и мадиамското влияние върху клана на Мушитите и оттам, върху формирането на еврейската теокрация – влияние вероятно значително, щом споменът за него се е запазил въпреки по-късната трайна вражда между евреи и мадиамци (Числ. 25:17-18, 31:1-11; Съд. 6).

В този план може да бъде разгледан и случаят от Числ. 12, където Аарон и Мариам оспорват изключителния характер на Моисеевото Богообщение и укоряват брат си, защото се е оженил за „етиопка“ (Числ. 12:1). Еврейската дума преведена с „етиопка“ е תִּשְׁבָּז – форма за женски род на съществителното нарицателно име, употребявано за човек, идващ от земята Куш. Земята Куш традиционно се приема за тъждествена с Етиопия, но по думите на Cross първоначално понятието се употребява относно част от Мидийската лига, което позволява допускането, че въпросната „етиопка“ е Сепфора, а не друга жена²⁰. Обвиненията срещу Моисей биват опровергани чрез теофания (Богоявление), в която Бог потвърждава извънредния статут на Моис-

¹⁸ Без съмнение обрезанието, извършено от Сепфора над сина им (Изх. 4:24-26), е култов акт, който не изненадва предвид свещеническият й потекло. Епизодът е една от косвените индикации за мадиамско влияние, на което са подложени Мушитите.

¹⁹ Да не се бърка с института „Съдии Израилеви“ – харизматици, Божии избраници.

²⁰ Cross, Fr. M. *Op. cit.*, p. 204.

ей, а заради дързостта си Мариам бива “обрината с проказа, като със сняг” (Числ. 12:10). Белият цвят на кожата на Мариам контрастира с тъмната кожа на Моисеевата жена „етиопка“. Погледнато през призмата на противоборството между Мушити и Аарониди, събитието утвърждава превъзходството на първите над вторите и легитимира Мушитското свещенство въпреки смесената кръв на племето.

Следите от участието на мадиамците в ранния период на оформяне на старозаветния свещенически институт се простират и извън Петокнижието – в Книга Съдии Израилеви мадиамецът Ховав е идентифициран като кенеец, а синът му Евер²¹ се заселва при дъбравата Цааним (Съд. 4:11). Като взема предвид традиционното култово предназначение на дъбравите, Benyamin Mazar предполага, че когато, търси убежище в шатрата на Иаил (жена на Евер), ханаанският пълководец Сисар се опира не само на мира „между асорския цар Иавина и дома на кенееца Хевера“ (Съд. 4:17), но също и на свещения статут на Иаиловия дом, осигуряващ прибежище дори за враговете²².

Мадиамското влияние върху евреите обаче не е оценено еднозначно навсякъде в Петокнижието. В свидетелството от Числ. 25:6-15 мадиамците са тези, които водят народа към идолослужение, а „Финеес, син на Елеазара, син на свещеник Аарона“ (Числ. 25:11) е ревнителят за чистотата на вярата, който убива израилтянина Зимри и мадиамката Хазва, докато извършват акт на свещена проституция²³. Като награда за показаната ревност, Аароновите потомци получават „завет на вечно свещенство“ (Числ. 25:13). Cross съпоставя тази сцена с историята за отхвърлянето на дома на Илий, чийто синове „снят с жените, които се събират при входа в скинията на събранието“ (1 Цар. 2:22)²⁴. Този паралел е подкрепен от връзката на светилището в Силом и дома на Илий с Моисей²⁵.

Малко може да се каже за случая с Аароновите синове Надав и Авиуд, които са изгорени, защото са донесли „пред Господа чужд

²¹ Неизбежна е асоциацията с праотеца на евреите Евер (Бит. 10:21).

²² Mazar, B. “The Sanctuary of Arad and the Family of Hobab the Kenite.” *JNES*, 24 (1965), 297-303.

²³ Макари да е засвидетелствана на много места в древния свят, свещената проституция се свързва най-вече с ханаанската богиня на плодородието и разрухата Астарта. По-подробно при: Шиваров, Н. протопр. Цит. съч. [Shivarov, N. Op. cit.], с. 404.

²⁴ Cross, Fr. M. *Op. cit.*, 202-203.

²⁵ *Ibid.*, 206-209.

огън“ (Лев. 10:1). Наказанието е последвано от назидателните думи на Моисей, на които Аарон е безсилен да отговори (Лев. 10:3). Тайнственият епизод може да се разбира като индикация за отпадане/загуба на две от четирите Аароновы племена.

Cross забелязва, че събитието напомня на бунта на Корей, Датан и Авирон, описан в Числ. 16, и изтъква следните общи за двата разказа мотиви: конфликт между свещенически фамилии, при който една от страните отпада от свещенството; донасяне на кадилници с тамян „*пред Господа*“ (Лев. 10:1; Числ. 16:7); поглъщане на грешниците от Божествен огън. Ключовата разлика между двата епизода е, че единият изразява негативно (Лев. 10:1-7), а другият – положително (Числ. 16) отношение към Аароновото свещенство. Общоприето е мнението, че в Числ. 16 се преплитат две първоначално независими истории – една за въстанието на левита Корей и неговите двеста и петдесет човека, принадлежаща към Р и друга, описваща неподчинението на Датан и Авирон (произхождащи от Рувимовото коляно), обикновено отнасяна към Яхвист²⁶. В полза на компилативния характер на главата говори обстоятелството, че във Втор. 11:6 и в Пс. 105:16 случаят с Датан и Авирон бива припомnian без никакво споменаване на Корей. Както свидетелстват надписите на псалмите от 43-ти до 48-ми и още 83-ти, 84-ти, 86-ти и 87-ми, обозначени с бележката „*От Кореевите синове*“²⁷, по време на монархията Корей и неговата фамилия са били служители в Йерусалимския храм²⁸, които вероятно са се противопоставили на присвояването на свещеническите прерогативи от страна на Ааронидите и очевидно са претърпели поражение.

Когато се разглеждат противоречията между различните еврейски фамилии за право на свещенодействие, неминуемо се стига и до фигурата на Садок, родоначалник на садукееите²⁹. Родословията на Садок го представят като потомък на Аарон, но в съвременната библеистика на тях се гледа с недоверие. Най-дискутираното от тези

²⁶ L'Heureux, C. *Numbers*. In: *The New Jerome Biblical Commentary*, New Jersey, 1990, p. 86.

²⁷ По-подробно за псалмите и техните надписи при: Марковски, Ив. „Псалмите. Екзегетически изследвания“. *ГДА 13*, София, 1963-1964 [Markovski, Iv. „The Psalms: Exegetical Studies.“ *Yearbook of the Theological Academy (GDA) 13*, Sofia, 1963–1964], 237-238.

²⁸ Силното присъствие на Сионското богословие в псалмите на Кореевите синове е индикация, че тези творби са съставени през време на монархията (X-VI в. пр. Хр.).

²⁹ Шиваров, Н. протопр. Цит. съч. [Shivarov, N. Op. cit.], с. 535.

родословия гласи: „Садок, син Ахитувов, и Ахимелех, син Авиатаров, бяха свещеници“ (2 Цар. 8:17). Wellhausen пръв изказва мнението, че този стих е умишлено променен с цел Садок да бъде снабден с генеалогия, каквато в първоначалния текст липсва³⁰. От 1 Цар. 22:9,20 знаем, че Авиатар е син на Ахимелех, който пък е син на Ахитув, т.е. ако реконструкцията на Wellhausen е вярна, то ролите на бащата и сина са разменени, а дядото е превърнат в баща на Садок. Допускането, че Садок е друг син на Ахитув, е в несъответствие със свидетелството от 1 Цар. 22:20, където Авиатар е посочен като единствения оцелял след клането на свещеници в Номва. Предвид свидетелствата от 1 Цар. 2:35-36 и 3 Цар. 2:27, противопоставящи Садок и дома на Илий, не би било логично да се приеме, че Садок е син на Ахитув, тъй като последният е внук на Илий (1 Цар. 14:3)³¹.

Като изтъква практиката сред свещениците да се използват едни и същи имена (вж. 1 Пар. 6), Cross допуска, че Ахитув, бащата на Садок (2 Цар. 8:17; 1 Пар. 6:8,52-53), и Ахитув, бащата на Ахимелех (1 Цар. 22:9), са две различни личности, носещи едно и също име³². Тази теория е в синхрон с генеалогии от 1 Пар. 6:8,52-53, където е проследена наследствената свещеническа линия от Елеазар през Ахитув до Садок, и 1 Пар. 24:3, където Садок е представен като потомък на Елеазар, а Ахимелех – на Итамар. Сама по себе си идеята за съвпадение на имената не е лишена от смисъл, но разменените роли на Ахимелех и Авиатар във 2 Цар. 8:17 прави хипотезата на Cross неубедителна. Неслучайно сред библеистите е широко приета тезата на Wellhausen, че текстът на 2 Цар. 8:17 е достигнал до нас в умишлено променена форма и че първоначално Садок е бил упоменат без родословие³³.

Rowley обяснява тази липса, като предлага хипотезата, че Садок е йевусейски свещеник³⁴, преминал на служба към новата власт при завладяването на Йерусалим от Давид³⁵. За да докаже йевусейския произход на Садок, Rowley посочва, че коренът *sdq* е типична състав-

³⁰ Wellhausen, J. *Der Text der Bücher Samuelis*. Göttingen, 1871, p. 177.

³¹ Rowley, H. H. "Zadok and Nehushtan." *JBL* 58, 2 (1939), 113-114.

³² Cross, Fr. M. *Op. cit.*, p. 214.

³³ Cody, A. *Op. cit.*, p. 89; Rowley, H. H. *Zadok and Nehushtan*, 113-114; Hauer, Chr. "Who was Zadok?" *JBL* 82, 1 (1963), p. 89; Olyan, S. "Zadok's Origins and the Tribal Politics of David." *JBL* 101, 2 (1982), p. 177.

³⁴ Йевус е старото име на Йерусалим.

³⁵ Rowley, H. H. *Op. cit.*, 113-141.

на част на имената в Йерусалим както преди (Мелхиседек, Адониседек), така и след (Седекия) завладяването на града от Давид³⁶. Cross от своя страна не приема аргумента, тъй като елементът *sdq* не е типичен само за йевусейците, а е общосемитски и твърде често се среща в аморейските, угаритските, ханаанските и еврейските имена³⁷.

Предполагаемият йевусейски произход на Садок дава удобно обяснение на поведението на двамата Давидови първосвещеници при борбата за трона между Соломон и Адония (3 Цар. 1:5-2:35). Ако Садок е йевусеец, разбираемо е, че подкрепя родения в Йерусалим Соломон, син на Вирсавия³⁸, докато Авиатар, който съпътства Давид още от времето на Саул, взема страната на родения в Хеврон Адония.

Йевусейската хипотеза е развита от Науер, който изказва предположението, че Садок помага на Давид да превземе Йерусалим³⁹. Това би обяснило защо Давид поставя доскорошния си йевусейски враг на толкова висока позиция. Науер се основава на свидетелството от 1 Пар. 12:28, където сред дошлите в Хеврон преди завладяването на Йерусалим военни части е споменат и „Садок, храбър юнак, и родът му – двайсет и двама началници“. Предвожданият от Садок отряд изглежда странно малък на фона на останалите групи, всяка от които наброява хиляди мъже. Предвид тенденцията за възвеличаване на Садок, представянето на Иодай вместо него като предводител на Аароновия род изглежда необичайно (1 Пар. 12:27). Науер забелязва още, че в описанието на завземането на Йерусалим във 2 Цар. 5:8 се споменава думата *ṭīṣ* – поток или водопад⁴⁰, което навежда на мисълта за тайно проникване в града през място, известно само на местните⁴¹.

Тъй като аргументацията на йевусейската хипотеза е изцяло косвена, Cross я отхвърля и поддържа теорията си, според която Авиатар е представител на Мушитския клан с център Силом⁴², а Садок - на

³⁶ *Ibid.*, 130-132.

³⁷ Cross, Fr. M. *Op. cit.*, p. 209.

³⁸ Като се има предвид, че е „жена на хетееца Урия“ (2 Цар. 11:3), много е вероятно Вирсавия да не е еврейка.

³⁹ Hauer, Chr. *Op. cit.*, 89-94.

⁴⁰ Този детайл е пропуснат в Синодалния превод.

⁴¹ *Ibid.*, p. 93.

⁴² Силом е най-важният култов център за израилтяните преди построяването на Йерусалимския храм. Там почива Ковчегът на Завета (1 Цар. 3:3), там се провеж-

Ааронидския, съсредоточен в Хеврон⁴³. Както забелязва Оlyan обаче, това повдига друг въпрос: ако Хеврон е центърът на Ааронидите, а Садок - техният представител в двора на Давид, то как да си обясним факта, че възцаряването на Авесалом се случва именно в Хеврон (2 Цар. 15:7-12)⁴⁴?

Olyan, който също отхвърля йевусейската хипотеза, предлага следното решение: Садок е представител на Ааронидите, но не на онези, центрирани в Хеврон, а от фамилията в Кавцеил, градът на Иодай и Ваней (2 Цар. 23:20). Когато Давид събира подкрепа в Хеврон преди да завладее Иерусалим, Садок е наречен “храбър юнак” (1 Пар. 12:28), т.е. вероятно е доста млад. Според Оlyan Садок е син на Иодай (съответно – брат на Ваней) и заедно с рода си – “двайсет и двама началници” (1 Пар. 12:28) – трябва да бъдат считани за част от онези “три хиляди и седемстотин” (1 Пар. 12:27) Аарониди, които Иодай предвожда⁴⁵. Самият Иодай е наречен “свещеник” в 1 Пар. 27:5, а два века по-късно друг Иодай е главен свещеник в Иерусалимския храм (4 Цар. 12:2; 2 Пар. 22:11), т.е. името “Иодай” е засвидетелствано като традиционно сред наследниците на Садок. Оlyan забелязва, че Садок и Ваней многократно биват споменавани заедно при борбата за трона между Соломон и Адония (3 Цар. 1:8,26,32,38)⁴⁶. Оlyan обаче не отговаря на очевидния въпрос: ако Садок и Ваней наистина са братя или поне братовчеди, защо това никъде не е изказано експлицитно? Какво печели авторът на свещения текст с премълчаването на тази роднинска връзка?

От казаното дотук трудно може да се направи категорично заключение в полза на Ааронидската или на йевусейската хипотеза за произхода на Садок – и двете остават възможни. Несъмнен обаче е фактът, че наследниците на Садок изявяват претенции за монопол над

дат събранията на колената по време на Иисус Навин (Иис. Нав. 18:1; 21:2; 22:9). По-подробно при: Шиваров, Н. протопр. Цит. съч. [Shivarov, N. Op. cit.], с. 412.

⁴³ Cross, Frank Moore. *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, p. 208. Град Хеврон принадлежи на Аароновите синове според Иис. Нав. 21:13 и 1 Пар. 6:57. При изреждането на Левиевите поколения в Числ. 26:58 се споменава Хевроново поколение, но не и Аароново. Този иначе удивителен пропуск престава да буди недоумение, когато приемем, че Хевроновото поколение е идентично с Аароновото.

⁴⁴ Olyan, S. Op. cit., p. 184.

⁴⁵ *Ibid.*, 189.

⁴⁶ *Ibid.*, 190.

свещенодействието в Йерусалимския храм. Както забелязва о. Николай Шиваров, „по време на римската власт до разрушаването на Йерусалимския храм през 70 г. сл. Хр., т. е. в продължение на около един век първосвещеникът е винаги от садукейски среди“⁴⁷. Извънредният статут на потомците на Садок е защитен най-отчетливо в откъса Иез. 40-48, където неколкратно е изказано твърдението, че „синовете на Садока... еднички от синовете Левиеви се приближават към Господа, за да Му служат“ (Иез. 40:46; 43:19; 44:15; 48:11). Те имат тази привилегия, защото единствени остават верни на Бога (Иез. 44:15; 48:11), докато другите левити се отклоняват в идолослужение (Иез. 44:10-13; 48:11). Текстовата единица призовава още към изключване от храмовата стража на необрязаните чужденци (Иез. 44:6-9), които левитите държат като свои роби (Числ. 31:28-30, 40-41, 47; Иис. Нав. 9:23,27; Ездра 8:20). По този начин левитите биват понижени, тъй като трябва да поемат задълженията, изпълнявани дотогава от техните слуги.

Прокламираната в Иез. 40-48 прото-садукейската доминация среща своята левитска опозиция в книгите на пророците Иеремия и Малахия. Нито един от двамата пророци не споменава Садок⁴⁸, но критиките им са насочени към легитимното свещенство⁴⁹. Пророк Иеремия е син на свещеник Хелкия⁵⁰ от Анатот (Иер. 1:1) - градът, в който свещеник Авиатар, потомък на Илий, е прокуден от Соломон (3 Цар. 2:26). Ако наистина, както изглежда, прор. Иеремия е член на свещеническата фамилия, мигрирала от Силом⁵¹ през Номва до Анатот и загубила позициите си за сметка на Садок и неговите наследници, това би добавило съществен нюанс към разбирането на негативното отношение на пророка към официалното свещенство (Иер. 1:18; 2:26; 13:13; 32:32; 34:19).

Про-левитският дух, с който е изпълнена 33-та глава от книгата на пророк Иеремия, подкрепя подобна трактовка. Там е изложена

⁴⁷ Шиваров, Н. протопр. Цит. съч. [Shivarov, N. Op. cit.], с. 535.

⁴⁸ От книгите, които Правосланата традиция нарича „пророчески“, а еврейската – „късни пророци“, Садок и синовете му са споменати единствено в Иезекиил.

⁴⁹ Редом със свещениците прор. Иеремия изобличава царете, пророците и целия народ на Израил и Иуда.

⁵⁰ Това едва ли е онзи Хелкия от реформата на цар Йосия (4 Цар. 22), защото ако беше той, щеше да бъде наречен „първосвещеник“, а не „свещеник“, и нямаше да живее в Анатот, а в Йерусалим.

⁵¹ Пророк Иеремия споменава Силом в своите речи (Иер. 7:12,14; 26:6).

идеята за двоен завет между Бога и неговия народ, свързан съответно с царската и свещеническата власт: „*тѣй казва Господ: ако можете развали завета Ми с деня и завета Ми с нощта, тѣй че ден и нощ да не идват на свое време, то може да се развали и заветът Ми с Моя раб Давида*, тѣй че да няма у него син, който да царува на престола му, и също с левитите – свещеници, Мои служители. Както е небесното воинство безчетно, и неизмерим е морският пясък, тѣй ще размножа племето на Моя раб Давида и на левитите, които Ми служат“ (Иер. 33:20-22). По-нататък Давидовият род и левитите са наречени „*двете племена, които Господ избра*“ (Иер. 33:24), а след това неизменността на денонощния цикъл отново е представена като мярка на ненарушимия Божий завет този път с „племето на Иакова и на Моя раб Давида“ (Иер. 33:26). Очевидно прор. Иеремия използва израза „племето на Иакова“ по отношение на левитите⁵².

Сходни послания се съдържат и в книгата на последния от т. нар. „малки пророци“, Малахия, който изобличава свещениците, принадлежащи на Бога негодни жертви (Мал. 1:6-14). Пророк Малахия пише през V в. пр. Хр., когато подчинената позиция на левитите е вече безвъзвратно установена⁵³. За него обаче Левий е праведният свещеник, с когото Бог е сключил „*завет на живот и мир*“ (Мал. 2:5), нарушаван от съвременниците на пророка (Мал. 2:8). Изглежда често прегрешенията на свещениците са свързани с брачния им живот, а именно с изоставяне на законната съпруга и вземане на жена от друга вяра (Мал. 2:10-16). Нарушеният „*завет на живот и мир*“ (Мал. 2:5) е алузия с онзи „*мирен завет*“ (Числ. 25:12), който Финеес получава от Бога, задето се противопоставя на сходна практика.

Възможно ли е да се съгласуват твърденията от Иез. 40-48, че измежду всички левити единствени синовете на Садок не са се отклонили в идолопоклонство с богословието на Иеремия и Малахия, които отправят същите обвинения към свещениците като цяло, но възвеличават Левий като прототип на праведното свещенство?

⁵² Според Chang, това хвърля светлина върху разбирането на левитското свещенство като произтичащо от завета с Иаков, засвидетелствано в Книга на Юбилеите и в Храмовия Свитък, където Божият завет с левитското свещенство е отнесен към личността на Левий. Виж: Chang, Dongshin Don. *Op. cit.*, p. 57.

⁵³ През 515 г. пр. Хр. е завършен Зоровавеловият храм (Вторият храм), с което се поставя началото на нов етап от развитието на юдейското богословие.

Честността изисква да признаем наличието на борба между старозаветните свещенически родове, полемизиращи помежду си чрез текстове, включени в Священото Писание, като всяка от страните призовава Бога за свой помощник и смята, че говори от Негово име. В основата на тази борба обаче стои не друго, а стремежът към придобиване на власт. Същата жажда за власт, която попречи на садукейските първосвещеници да познаят Господ Исус Христос и ги накара да издействат смъртната Му присъда (Иоан 19:15).

Библиография

- Berry, G. "Priests and Levites." JBL, 42, 3/4 (1923), 228-229.
- Вълчанов, Сл. „Старозаветното свещенство“. – Във: Вечното в двата Библейски Завета. В. Търново, 1994
- Chang, Dongshin Don. Phinehas, The Sons of Zadok, and Melchizedek. Priestly Covenant in Late Second Temple Texts. Bloomsbury, 2016.
- Cody, A. A History of Old Testament Priesthood. Rome, 1969.
- Cross, Fr. M. Canaanite Myth and Hebrew Epic. Essays in the History of the Religion of Israel. Harvard University Press, 1997.
- Gesenius, W. Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament. Aufl. 17, Springer Verl., 1962
- Hauer, Chr. "Who was Zadok?" JBL 82, 1 (1963), p. 89-94.
- Knoppers, G. "Hierodules, Priests or Janitors? The Levites in Chronicles and the History of the Israelite Priesthood." JBL 118, 1 (1999), 49-72.
- L'Heureux, C. Numbers. In: The New Jerome Biblical Commentary, New Jersey, 1990.
- Марковски, Ив. „Псалмите. Екзегетически изследвания“. ГДА 13, София, 1963-1964.
- Mazar, B. "The Sanctuary of Arad and the Family of Hobab the Kenite." JNES, 24 (1965), 297-303.
- Olyan, S. "Zadok's Origins and the Tribal Politics of David." JBL 101, 2 (1982), p. 177-193.
- Пиперов, Б. Тълкувание на книга Битие. София, 1973.
- Rowley, H. H. "Zadok and Nehushtan." JBL 58, 2 (1939), 113-114.
- Трайчев, Ем. Библейско Богословие. София, 2020.
- Шиваров, Н. протопр. Библейска археология. София, 1992.
- Wellhausen, J. Der Text der Bücher Samuelis. Göttingen, 1871.